

Bábel tornyán⁺

Echinox-nemzedék nincs. Szőcs Géza és Egyed Péter, akik 1974/75 fordulóján vették át a kolozsvári egyetemi lap szerkesztését, az "Echinox-alakzatok" c. beszélgetésen /Korunk, 1980. 1-2./ azt mondták: nem akartunk egy nemzedék ideológusai és teológusai lenni.

A 70-es évtized közepe nemcsak az Echinox történetében, hanem az erdélyi magyar irodalomban is cezura. 1974-ben jelent meg Bretter György szerkesztésében az ún. kolozsvári iskola /vagy Bretter-iskola/ esszéíróinak a "Szövegek és körülmények" c. kötete /Ágoston Vilmos, Molnár Gusztáv, N. Szilágyi Sándor, Tamás Gáspár Miklós/, s velük párhuzamosan, s tőlük inspirálva, elméleti útjukat követve az ún. harmadik Forrás-nemzedék /Szőcs, Egyed, Markó Bóla, Cselényi Béla, az 1980-as "Második személy" c. kötetének fordulata óta Balla Zsófia, Adonyi Nagy Mária, Veress Gerzson, Palotás Dezső, stb./ akikre Balla Zsófiának a Szőcs és Egyed verseire használt kifejezése a legpontosabb: radikális költészet. Ők, e "ravasz nyelvűves nemzedék" publikál az Echinoxban a VII. évfolyamtól kezdve.

A Babes-Bólyai Egyetem diáklapja 1968-ban indult Ion Pop szerkesztésében, három nyelvű, 24 oldalából 20 román, 3 magyar, 1 német nyelven íródik. Míg a folyóirat román része az Echinox-körből nőtt ki, a magyar résznek nem volt háttere, sokan elhatárolták magukat a laptól. "Örültünk, ha egyáltalán megteltek az oldalak" - emlékezett az első szerkesztő, Rostás Zoltán, akinek Jordáky Lajos, akihez tanácsért fordult, hogy elvállalja-e a lapszerkesztést, a tenyerét mutatta: "Ha csak ennyi papírt is adnak, azt is tele kell írni". A változás a Szőcs-Egyed kettőssel következett be, ekkortól van eszmei kontinuitása is az Echinoxnak:

+ Bábel tornyán. Válogatás az Echinox munkatársainak írásiból. Kriterion, 1983.

az őket felváltó új szerkesztők, a "három B" /Bréda Ferenc, Beke Mihály András, Bretter Zoltán/, végül Keszthelyi András azonos ívet követtek. míg a 80-as évek elején a cenzúra szét nem zilálta teljesen a számokat. Ezt az ívet Egyed így fogalmazta meg: az Echinox "egy olyan alakzat, ami a kulturális apparátusokat vezérlő mechanizmusokhoz és szabályokhoz nemcsak, hogy nem igazodik, hanem tudomásul sem veszi őket".

Van tehát önálló Echinox-szemlélet, de nincs nemzedék, s nemcsak azért, mert Balla Zsófia vagy Molnár Gusztáv más generációba tartozik mint Szőcs Géza, s talán megint másba Keszthelyi András, hanem azért is, mert e szerzőknek nem az Echinox volt az iskolájuk, Cselényi Bélát kivéve egyikkük sem innen indult, nem itt jelent meg először.

A "Bábel tornyán" c. Echinox-kötetben van ideológia-kritikai tanulmány, vers, értékezés a népi kultúráról, groteszk, filozófiai elmélkedés, irodalmi kritika, fordítás, stb. A kötet szerkesztői - Bréda Ferenc és Beke Mihály András - esetlegesenek nevezik előszavukban a válogatást, s valóban, az egyveleg nem áll össze egységgé. Az elképzelt egységességet nem is az töri meg, hogy hiányzik néhány Echinox-szerző, akik ma már Magyarországon élnek: Tömcs Gáspár Miklós, Bretter Zoltán, Körössi P. József. Sokkal inkább a biztos lencse hiányzik, amely összefogná a sokféle szövegtartó színt. Talán csak a legjobb írások találkoznak egy pontban: Beke Mihály András esszéje a totális hatalomról és Molnár Gusztáv "Az egyneműség dialektikája" c. tanulmány-elemzése, a legkiválóbb költők: Cselényi Béla, Markó Béla, Adonyi Nagy Mária, Zudor János, Veress Gerzson, Balla Zsófia /ő írta a kötet címadó költeményét/

versei, a "Sakk" c. rész nagyszerű kisprózái. Persze épp a sokszínűség az érték itt. A fordítások: a könyvben Hoidogger, Malebranche, Bourdieu szerepel, a folyóiratban jelent meg Santayana, Karl Popper, Jaspers is; az ungvári összehallgatás, a három kárpátaljai költő, Vári Fábrián László, Fodor Géza, Zselicki József versei, stb.- a szellemi szócsendbe, elszigeteltségbe visz ez mozgást, azt, ami minden egészséges irodalom feltétele.

Beke Mihály András "A dilemma árnyékában" c. esszéjében ezt írja: "A totális hatalomra csak egy dolog lehet veszélyes: az alkotó, az egész, a Más teremtteni képes ember. Az önmagát egyedüli lehetőségnek kikiáltó hatalmat alapjaiban, egész létében rendíti meg az alternatíva, pusztán az Alternatíva, az olyan individuum, aki képes önmagából és önmagában egy ... másik lehetőséget fölépíteni ... // Az önfeladó ember képtelen a hatalom számára veszélyes alkotásra ...// Márpedig az önkéntes lemondás irreverzibilis." Ez a fejtegetés összecseng Egyed Péter "A szenvedés kritikája" c. kötetének "Szómitoszok - 1978" c. írásával, amelyben a szerző megkülönböztet totalitárius, elnyomó illetve partikuláris, ellenálló nyelvet. Ez utóbbinak a megvalósulása a műalkotás, amely létezésével, azáltal, hogy utópiahordozó, hogy benne az utópia költészeti realitássá válik: lázadó. /A radikális költészet./

A kisebbségi magyar költészetek modern fordulatát általában Erdélyben Szilágyi Domokos, a Vajdaságban Tolnai Ottó, Szlovákiában Cselényi László nevével szokás fémjelezni. En úgy vélem, hogy azzal a lépéssel, amelyet Tolnai és a Symposion-nemzedék a 60-as évek legelején megtett, Szlovákiában inkább Varga Imre és Tóth László nemzedékének, Erdélyben pedig Szócs Gézának és társainak a 70-es évek

közepén történt megjelenése állítható párhuzamba. /Megjegyzem: itthon talán Tandorinak és Petrinek a költészete lehet e sor negyedik láncszeme./ Egy új érzékenység hosszú szabadságharca indult ekkor a merev izléssel szemben, amely képtelen az új befogadására. Az tudatosult itt, hogy a költői szerep, a nyelv, a költő és a vers kapcsolata alapjaiban vált problematikusává. Az új lírában a szó nem kifelé mutat, hanem befelé, önmagára vonatkozik, önmagát értelmezi. A kísérletező költészet a nyelvre irányul, saját belső, ismeretlen vidékeit fedezi fel. Az irodalmi megformáltság kerül az értékrendben az ideológia helyére, elutasítják az etikai szemléletnek az esztétikai fölötti primátusát. Tolnaiék és Szőcsék remek teoretikusokat tudhattak maguk mellett, Petriék azok nélkül indultak. Költészetük hatásán s folytonosságán érezhető is ez a különbség.

Az Echinox-szemlélet magját bontogatva, s rokonait keresve messze elkalandoztunk a "Bábel tornyán" c. kötettől. S így talán közelebb is értünk hozzá.

Takács József